

Un index util și plănșe, executate în condiții de învidiat, încheie volumul.

Este o nouă dovadă că cercetarea actuală, dacă vrea să revitalizeze cercetarea istorică, prin infuzia făcătoare pe care o oferă sau o poate oferi cercetarea numismatică cu descoperirile monetare, fie tezaurare sau singuratețe aflări, trebuie să înceapă prin aceste cercetări de bază: refacerea și republicarea, la nivelul actual al cercetării numismatice a descoperirilor mai vechi și mai noi, pentru ca apoi ele să poată fi puse la contribuție să lumineze anumite etape și aspecte din viața socială, economică, politică, militară etc. a patriei noastre. În această privință cercetarea românească are deja o tradiție, cu contribuțiile ei. Dar ea mai poate fi făcută îmbogățită, perfecționată.

BUCUR MITREA

PETER WIRTH (München), Das Ende der römisch-byzantinischen Goldwährung, în "Jahrbuch für Numismatik und Geldgeschichte", 25, 1975, p. 113 - 122.

Parcurgând documentele imperiale bizantine emise de la urcarea pe tron a lui Ioan al V-lea Paleologul (1341-1391) și până în preajma cuceririi Constantinopolului de către Mohamed al II-lea, autorul a extras o seamă de date privitoare la tranzacții monetare, intervenind fie în afaceri cu caracter intern, fie în relații externe. Pe baza acestor date a reconstituit declinul perperului bizantin, monedă de aur creată de reforma lui Alexius I Comnenul din 1092/1093 și reprezentând de fapt continuarea vechiului *solidus* roman, emis pentru prima oară în 309-313 de către Constantin cel Mare. Datele de mai sus fiind culese numai din documente oficiale, a căror autenticitate este în afară de orice îndoielă¹, oricine își poate da seama de valoarea deosebită a acestor izvoare, pentru istoria economică a întregului sud-est european.

Din analiza lor rezultă că în perioada 1341-1375, când perperul bizantin era încă o monedă de aur efectivă², tranzacțiile economice și financiare interne și externe sînt dominate cu autoritate de vechea valută imperială. Astfel, perperii de aur sînt menționați în această perioadă de nu mai puțin de 59 documente, dintr-un total ce se ridică la 75; într-un singur document intern, și anume într-o decizie de arbitraj datînd din 1351, călugării de la mănăstirea Xeropotam erau obligați să plătească o sumă de perperi reprezentînd contravaloarea a 37 ducați. Alte documente menționează florinii (4 acte din anii 1342-1367) și ducații (11 acte din anii 1343-1372), respectiv monedele de aur ale Florenței și ale Veneției, cu o predominare vizibilă în favoarea celor din urmă; observăm însă că toate aceste documente se referă la relații externe.

După 1376 și până la 1451 situația se schimbă în mod fundamental. Perperii bizantini vor mai fi amintiți numai în 12 acte, cu o singură excepție, avînd ca obiect afaceri interne. Monedele străine intervin numai în relații externe: ducații venetieni în 8 acte, emise între 1376-1423, flo-

rinii florentini în 3 acte, datînd din anii 1424 și 1451, iar asprii otomani - o monedă ce își începe în această vreme cariera în sud-estul european - de asemenea în 3 acte, datînd din 1416, 1424 și 1451. Trebuie însă să precizăm că statistica de mai sus nu ține seama de faptul că aceeași tranzație poate fi menționată în cuprinsul mai multor documente succesive.

În introducere (p.113), după ce autorul afirmă că ultimele monede de aur bizantine au fost emise de către Manuel al II-lea Paleologul (1391-1425), se susține în continuare că, potrivit unei "communis opinio", trecerea de la valuta de aur la cea de argint are loc la Bizanț sub Ioan al VIII-lea Paleologul (1425-1448). Iar în încheiere, pe baza datelor extrase din documente strînse laolaltă în studiul său, autorul precizează că înlocuirea etalonului aur cu cel de argint se petrece la Bizanț în realitate în 1414, cel mai tîrziu în 1415, deci încă sub domnia lui Manuel al II-lea Paleologul (p.122-123). Mai departe, se afirmă că părerile exprimate de T. Bertelè³ (cu privire la trecerea de la perperul de aur la cel de argint, în sec. al XIV-lea - n.n.) nu modifică faptul incontestabil că există monede de aur bătute de Manuel al II-lea⁴. Această afirmație ni se pare prea categorică; ea nu ține seama de literatura numismatică mai recentă, în primul rînd de lucrările lui Bertelè, care a arătat că se poate de convingător că reforma monetară ce a dus la înlocuirea perperului de aur, ca monedă efectivă, cu o monedă teoretică de argint purtînd același nume, a avut loc în preajma anului 1376, de la Andronic al IV-lea (1376-1379) fiind cunoscute primele emisiuni de argint bazate pe această reformă⁵. În al II-lea rînd, monedele de aur purtînd numele lui Manuel al II-lea Paleologul, a căror autenticitate a fost pusă în discuție⁶, reprezintă în orice caz emisiuni cu caracter excepțional⁷, fără nici un efect asupra situației economice și monetare a Imperiului bizantin. De fapt, perperul bizantin a încetat de a mai juca un rol economic încă din timpul lui Andronic al III-lea (1328-1341), emisiunile ulterioare avînd un caracter sporadic.

Să mai notăm că în legătură cu împrumutul de 30 000 ducați de aur, acordat de Veneția lui Ioan al V-lea în 1343 și completat în 1352 cu alți 5 000 ducați de aur, poate fi consultat cu un deosebit interes studiul publicat în 1962 de același Bertelè⁸.

OCTAVIAN ILIESCU

NOTE

- 1 Autorul precizează (p.114) că a lăsat la o parte documentele false sau dubioase.
- 2 V. comentariul nostru de mai jos.
- 3 P.122, n.8, citat; T. BERTELE, *Il libro dei Conti di Giacomo Badoer ed il problema dell'iperperero bizantino nella prima metà del Quattrocento*, în *Atti del Convegno di Scienze Morali, Storiche e Filologiche*, Roma, 1957, 242-265, 267.
- 4 Ibidem: "Die Ausführungen von T. Bertelè... ändern nichts an der

- Tatsache, dass es von Kaiser Manuel II geprägte Goldmünzen gibt".
- 5 TOMMASO BERTELE, L'iperpero bizantino dal 1261 al 1453, RIN, serie quinta, 5/59, 1957, p.78-81; idem, Lineamenti principali della numismatica bizantina, loc.cit., 12/66, 1964, p.61, 93, 115; idem, Moneta veneziana e moneta bizantina (Secoli XII-XV), în: Venezia e il Levante fino al secolo XV, a cura di Agostino Pertusi, I, Storia - Diritto - Economia, parte prima, Florența, Leo S.Olschki edit., 1973, p.25.
 - 6 In acest sens T.GERASIMOV, Les fausses (sic) hyperpères de Jean V et Manuel II Paléologue, în "Byzantinobulgarica", 4, 1973, p.216-220. Împărtășim în totul părerea autorului citat. Dealtfel însuși Bertelè a admis în ultimul său studiu că aceste monede nu au ieșit dintr-o monetărie bizantină, putând reprezenta imitații ale unor perperi ce au existat efectiv; v.de același autor, Moneta veneziana e moneta bizantina..., loc.cit., p.23, nota; cf.idem, Una falsa moneta di Isacco II e Alessio IV (1203-1204), RESEE, 7, 1969, p.35-37 (monedă de argint inventată în epoca modernă, după modelul unui gros emis de un doge venețian începând de la Ranieri Zeno, 1253-1268, deci mult mai târziu după domnia celor doi împărați bizantini, al căror nume îl poartă piesa în discuție). Același caracter s-ar putea să-l aibă și perperii cu numele lui Manuel al II-lea Paleologu.
 - 7 TOMMASO BERTELE, L'iperpero bizantino..., loc.cit., p.82; idem, BZ, 56, 1963, p.133-134; cf. OCTAVIAN ILIESCU, Le montant du tribut payé par Byzance à l'Empire ottoman en 1379 et 1424, RESEE, 9, 1971, p.430 și nota 19.
 - 8 TOMMASO BERTELE, I gioielli della corona bizantina dati in pegno dalla Repubblica Veneta nel sec.XIV e Mastino II della Scala, în Studi in onore di Amintore Fanfani, II, Milano, A. Giuffré edit. 1962, p.89-177 (v.și nota noastră bibliografică relativă la această lucrare în SCN, 4, 1968, p.497).

S.BENDALL și P.J.DONALD, The Billon Trachea of Michael VIII Paleologos 1258-1282, A.H.BALDWIN et SONS LTD., Londra, 1974, 44 p. cu fig. în text.

Sînt studiate monedele emise de acest împărat în atelierele de la Magnesia, Tesalonic și mai apoi la Constantinopol. Sînt precizate tipurile și variantele pentru fiecare atelier. Descrierea sobră, dar completă, alături de care se află ilustrat fiecare tip, face ca lucrarea să fie utilă și chiar necesară cercetătorilor din acest domeniu.

BUCUR MITRE